

Περιεχόμενα

Πρόλογος Επιμελητών	13
Πρόλογος Καθηγήτριας Χρύσας Πουμάκα-Μπακούλα	17

ΜΕΡΟΣ Α: ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Παραμέληση παιδιού: η κυρίαρχη μορφή κακοποίησης	21
Παπαδομαρκάκη Ελένη, Ψυχολόγος (MSc)	

Η σωματική κακοποίηση και η παραμέληση στην κλινική πράξη	44
Βέρα Λάγγαρη, Ψυχολόγος, MSc, Δρ. Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών	
Αθανασία Χαροκόπου, Παιδοψυχίατρος	
Μάρθα Τσιώνη, Ψυχολόγος	
Ευγενία Σουμάκη, Παιδοψυχίατρος, Ψυχαναλύτρια, Δρ. Ιατρικής Σχολής	
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων	

Συναισθηματική κακοποίηση: η μετάβαση από το συναισθηματικά αποστερημένο παιδί στον ψυχικά τραυματισμένο ενήλικα	58
Ιωάννα-Βάνα Παπακίτσου, Ψυχολόγος	

Μια περίπτωση σεξουαλικής κακοποίησης κόρης από μητέρα	78
Θεώνη-Φανή Τριανταφύλλου, Κλινικός Ψυχολόγος, Ψυχιατρική Κλινική 414 ΣΝΕΝ,	
Διδάκτωρ Γενικής Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης	

Παράγοντες που ευθύνονται για την παρεκκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά των εφήβων	93
Μαρία Δερμεντζή, Κοινωνική Λειτουργός, MSc Εγκληματολογίας	

Σχολικός εκφοβισμός (bullying): ένα αμφιλεγόμενο φαινόμενο της σχολικής πραγματικότητας	112
Μαίρη Χιόνη, Εκπαιδευτικός	

Παιδική εργασία	134
------------------------------	------------

Γιώργος Τσουβέλας, Ψυχολόγος, MSc Σχολικής Ψυχολογίας,
MPH Διοίκησης Υπηρεσιών Υγείας

Η κακοποίηση στα πλαίσια του ηλεκτρονικού εγκλήματος	171
---	------------

Θεοδώρα Σπίνου, Κοινωνική Λειτουργός
Αικατερίνη Πανάγου, Κοινωνική Λειτουργός
Ορέστης Γιωτάκος, Ψυχίατρος

ΜΕΡΟΣ Β: ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΕ ΕΙΔΙΚΟΥΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥΣ

Σχολικός εκφοβισμός: μια ποιοτική έρευνα στο Σχολείο Ειδικής Αγωγής με μαθητές με νοητική καθυστέρηση	135
--	------------

Ξανθή Καλογεράκη, Εκπαιδευτικός, MSc «Κοινωνικός αποκλεισμός, μειονότητες και φύλο», MEd «Σπουδές στην Εκπαίδευση»

Σεξουαλική εκμετάλλευση και κακοποίηση: η αθέατη όψη της αναπηρίας	212
---	------------

Γιολάντα Δήμου, Ειδική Παιδαγωγός, MSc, PhD Ειδικής Παιδαγωγικής
Πανεπιστημίου Αθηνών

Trafficking ανηλίκων με τη μορφή της εκμετάλλευσης της εργασίας – η εμπειρία από τον δρόμο	238
---	------------

Έλντα Μαρία Λούκα, Κοινωνιολόγος, APΣΙΣ – Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων

Ασυνόδευτοι ανήλικοι αιτούντες άσυλο: προστατεύονται ή παραμελούνται από την πολιτεία;	248
---	------------

Αικατερίνη Καραστέργιου, Κοινωνική Λειτουργός – Κοινωνιολόγος (MSc),
Κοινωνική Υπηρεσία, Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης Παπαγεωργίου

Επιπτώσεις της ενδοοικογενειακής βίας στους πληθυσμούς των αλλοδαπών – η θυματοποίηση των γυναικών και των παιδιών	265
--	------------

Κωνσταντίνα Σκλάβου, PhD, Εκπαιδευτικός – Κοινωνική Λειτουργός

ΜΕΡΟΣ Γ: ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ, ΑΝΙΧΝΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Κακοποίηση παιδιού και εφήβου: οδηγός ανίχνευσης, αντιμετώπισης και πρόληψης 277

Ορέστης Γιωτάκος, *Ψυχίατρος*

Άρτεμις Τσίτσικα, *Παιδιάτρος*

Παιδική κακοποίηση και αποσυνδεδετικές-διασχιστικές διαταραχές: κλινικά χαρακτηριστικά και θεραπευτικές ιδιαιτερότητες και παρεμβάσεις 291

Πουλοπούλου Ελένη, *Ψυχολόγος MSc «Ειδίκευση στην Ψυχική Υγεία»*

Ψυχολογικές επιπτώσεις της σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων από γυναίκες δράστες 315

Χρήστος Τσόπελας, *Ψυχίατρος, Επιμελητής Α΄ ΕΣΥ ΨΝΑ*

Σπυριδούλα Τσέτσου, *Ιατρός*

Αθανάσιος Δουζένης, *Επικ. Καθηγητής Ψυχιατροδικαστικής, Β΄ Πανεπιστημιακή Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών*

Μη σεξουαλική κακοποίηση και διαταραχές πρόσληψης τροφής 329

Φραγκίσκος Γονιδάκης, *Ψυχίατρος*

Σύνδρομο Munchausen δι' αντιπροσώπου: κίνητρα, διάγνωση, πρόληψη και παρέμβαση 339

Καρβουντζής Σωτήρης, *Ψυχολόγος*

Σκάλτσας Μιχάλης, *Ψυχολόγος*

Μορφές κακοποίησης και πορνεία 361

Πενταράκη Μαρία, *Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΤΕΙ Πάτρας*

Σιακαβέλλα Ελένη, *Κοινωνική Λειτουργός*

Σοφικίτη Ελευθερία, *Κοινωνική Λειτουργός, Αρμυρών*

Παιδικό σχέδιο και κακοποίηση 374

*Ευαγγελία Ανετσέλη, Νοσηλεύτρια ΠΕ, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
«Ψυχική Υγεία», Τμήμα Νοσηλευτικής, ΕΚΠΑ*

**Τεχνικές εξέτασης σεξουαλικά κακοποιημένων ανηλίκων: η τεχνική
της ζωγραφικής και η χρήση της ανατομικής κούκλας 399**

*Ερατώ-Μαρία Ιωαννίδου, Ψυχολόγος
Παναγιώτης Σπανάκης, Ψυχολόγος*

**Η μνημονική ανάκληση γεγονότων παιδικής σεξουαλικής
κακοποίησης 422**

Ρεγγίνα Γιαννάκη, Ψυχολόγος

**Τεχνικές δικανικών συνεντεύξεων με κακοποιημένα παιδιά
και ανήλικους μάρτυρες 431**

*Όλγα Θεμελή, Επίκουρη Καθηγήτρια Εγκληματολογικής Ψυχολογίας, Τμήμα Ψυχολογίας,
Πανεπιστήμιο Κρήτης*

ΜΕΡΟΣ Δ: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ**Ο ρόλος και οι περιορισμοί των υπηρεσιών ψυχικής υγείας
στον τομέα της προστασίας του παιδιού που κακοποιείται 447**

Αθανασία Χαροκόπου, Παιδοψυχίατρος

Βέρα Λάγγαρη, Ψυχολόγος, MSc, Διδάκτωρ Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Μάρθα Τσιώνη, Ψυχολόγος

Ευγενία Σουμάκη, Παιδοψυχίατρος, Ψυχαναλύτρια, Δρ. Ιατρικής Σχολής

Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

**Ο ρόλος του σχολείου στην πρόληψη και την αντιμετώπιση
του σχολικού εκφοβισμού 458**

Μαρίνα Ψωμά, Σχολική Ψυχολόγος MSc

Πρόληψη και αντιμετώπιση του εκφοβισμού στο σχολείο: προτάσεις εκπαιδευτικών σε ελληνικά σχολεία και διεθνή προγράμματα παρέμβασης	479
---	------------

Κατερίνα Κωνσταντίνου, Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Αναστασία Ψάλτη, Τμήμα Βρεφονηπιοκομίας, ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης

Πολιτικές και πρακτικές απο-ιδρυματοποίησης ως μέτρα πρόληψης της κακοποίησης	496
--	------------

Σταύρος Παρλάρης, Διδάκτωρ Κοινωνικής Εργασίας, Πανεπιστήμιο Εδιμβούργου

Κριτήρια αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων παρέμβασης σε βίαιους άνδρες για την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας στα πλαίσια της ποινικής διαδικασίας	511
--	------------

Βασίλειος Ν. Θεοδώρου, Ψυχολόγος, Ψυχοθεραπευτής Συμπεριφοράς

Αποκαταστατική δικαιοσύνη και ενδοοικογενειακή βία: μια «απαγορευμένη σχέση;»	528
--	------------

Σοφία Γιοβάνογλου, Διδάκτωρ Νομικής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μέτρα εναλλακτικής δικαιοσύνης σε παιδόφιλους δράστες	546
--	------------

Μαρία Τσιλιάκου, Νομικός, Διδάκτωρ Εγκληματολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Πρόλογος επιμελητών

Είναι πολλαπλά διαπιστωμένες οι πολύπλευρες και μακροχρόνιες συνέπειες της κακοποίησης των παιδιών, καθώς και η αναγκαιότητα ανάπτυξης διεπιστημονικού τύπου στρατηγικών για την αντιμετώπισή της. Σημαντικότερο πεδίο δράσης αποτελεί η πρόληψη, η οποία οφείλει να βασίζεται στην αντιμετώπιση του κύκλου βίας που συντηρεί το φαινόμενο αυτό. Για παράδειγμα, η διδασκαλία των δικαιωμάτων στα παιδιά, καθώς και των τρόπων προστασίας τους μάλλον θα πρέπει να γίνουν μέρος των προγραμμάτων σπουδών από μικρή ηλικία. Εξίσου σημαντική προς αυτή την κατεύθυνση είναι η εκπαίδευση και κατάρτιση των επαγγελματιών που έχουν άμεση επαφή με τα παιδιά. Επαγγέλματα όπως εκπαιδευτικοί, γιατροί, νοσηλεύτές, αστυνομικοί, κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι, κοινωνιολόγοι, εισαγγελείς, εγκληματολόγοι έχουν συχνή επαφή με παιδιά και θα πρέπει να είναι εκπαιδευμένοι, ώστε να ανιχνεύουν και να αντιμετωπίζουν έγκαιρα την παιδική κακοποίηση.

Μια ευρεία στρατηγική για την πρόληψη της παιδικής κακοποίησης περιλαμβάνει παρεμβάσεις σε όλα τα επίπεδα. Αυτά αφορούν μια σειρά παραγόντων κινδύνου ή πολιτισμικών προτύπων που συνεισφέρουν στην παιδική κακοποίηση. Η υποστήριξη των οικογενειών μέσω επισκέψεων στο σπίτι, καθώς και τα εκπαιδευτικά προγράμματα για γονείς είναι οι στρατηγικές πρόληψης με τις περισσότερες ενδείξεις αποτελεσματικότητας. Τα προγράμματα πρόληψης θα πρέπει να δίνουν προτεραιότητα σε υποομάδες του πληθυσμού που αντιμετωπίζουν υψηλότερο κίνδυνο κακοποίησης. Αυτό θα εξασφαλίσει στις πηγές την πλήρη επικέντρωσή τους στην επαρκή στήριξη των δράσεων πρόληψης, όπως εξάλλου φαίνεται από τα αποτελέσματα των ερευνών σε παρόμοιες παρεμβάσεις.

Οι υπηρεσίες που παρέχουν φροντίδα και υποστήριξη σε κακοποιημένα παιδιά και τις οικογένειές τους θα πρέπει να ενισχύονται σταθερά. Καλά εκπαιδευμένοι επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά μπορεί να απο-

τελούν ανεκτίμητο υλικό για τον εντοπισμό της παιδικής κακοποίησης, ενώ πρωτόκολλα για την παροχή υπηρεσιών θα βοηθήσουν ώστε να τυποποιηθούν τη φροντίδα και να βελτιώσουν την ποιότητά της. Η περίθαλψη υγείας για κακοποιημένα παιδιά θα πρέπει να περιλαμβάνει την τεκμηρίωση κακώσεων, τη νομική εκτίμηση και την ψυχοκοινωνική υποστήριξη. Οι υπηρεσίες παιδικής προστασίας θα πρέπει να περιλαμβάνουν τη συντονισμένη διαχείριση της υπόθεσης, τη νομική διαχείριση με μαρτυρίες παιδιών, την παρέμβαση κοινωνικών υπηρεσιών στις οικογένειες, καθώς και την εναλλακτική μεταστέγηση του παιδιού.

Από την έρευνα προκύπτουν αρκετές αρχές για εφαρμογή, που περιλαμβάνουν τις ακόλουθες:

- Τακτικές, σχέδια, προγράμματα και υπηρεσίες θα πρέπει να βασίζονται σε επιστημονικά στοιχεία, τόσο από τις τοπικές όσο και από τις διεθνείς μελέτες, σχετικά με το μέγεθος, τις συνέπειες, τις αιτίες και τη δυνατότητα πρόληψης της παιδικής κακοποίησης, καθώς και την αποτελεσματικότητα των ποικίλων παρεμβάσεων. Όπου δεν υπάρχει κανένα στοιχείο ή τα στοιχεία είναι ασαφή, θα πρέπει να διεξαχθεί νέα μελέτη βασισμένη στο υπάρχον θεωρητικό υπόβαθρο.
- Οι παρεμβάσεις θα πρέπει να σχεδιάζονται και να ενσωματώνονται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν να εκτιμώνται για την αποτελεσματικότητά τους και να ελέγχονται για την πρόοδο στην πρόληψη της παιδικής κακοποίησης.
- Όταν είναι δυνατόν, η παρακολούθηση της παιδικής κακοποίησης, τα προγράμματα πρόληψης και οι υπηρεσίες φροντίδας για τα παιδιά και τις οικογένειες θα πρέπει να ενσωματώνονται στις υπάρχουσες υπηρεσίες και τα συστήματα.

Ενώ είναι απαραίτητη μία προσέγγιση που να βασίζεται σε ενδείξεις και να ενσωματώνει πληροφορίες από την πρόληψη και τις υπηρεσίες φροντίδας, αυτό μπορεί να μην αποδεικνύεται αρκετό. Για να δημιουργηθεί μια οργανωμένη και αποτελεσματική αντιμετώπιση της παιδικής κακοποίησης, η οποία θα είναι επαρκής και μακροχρόνια, θα πρέπει οι βασικές μονάδες να μπορούν να λειτουργούν αυτόνομα ως μέρος ενός μοναδικού συστήματος. Η δουλειά των διαφορετικών εμπλεκόμενων τομέων, ομάδων και ατόμων θα πρέπει να γίνει με τέτοιο τρόπο, ώστε να περιορίζεται η αλ-

ληλοκάλυψη και να μεγιστοποιείται η αποτελεσματικότητα. Οι ακόλουθες αρχές θεωρούμε ότι μπορεί να βοηθήσουν και να εξασφαλίσουν ότι μια συστηματική αντιμετώπιση σχεδιάζεται και εφαρμόζεται αποτελεσματικά:

- Μια συστηματική αντιμετώπιση θα λειτουργήσει καλύτερα, όταν αφορά πολλούς τομείς και είναι συντονισμένη χρησιμοποιώντας επίσημους μηχανισμούς, όπως ένα διεθνές σχέδιο δράσης ή η διεθνής πολιτική.
- Οι ρόλοι των διαφορετικών τομέων που εμπλέκονται στην παρεμπόδιση της παιδικής κακοποίησης θα πρέπει να καθορίζονται σαφώς, σύμφωνα με την ικανότητα του κάθε τομέα στα εξής:
 - Στη συλλογή στοιχείων και τη διεξαγωγή έρευνας.
 - Στην επίδραση σε μία ή περισσότερες από τις αιτίες ή τους παράγοντες κινδύνου που αποτελούν τη βασική εξήγηση της παιδικής κακοποίησης.
 - Στην παροχή υπηρεσιών φροντίδας στα παιδιά και τις οικογένειες.
- Μια συστηματική αντιμετώπιση θα πρέπει να διασαφηνίζει ποιοι τομείς είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή και την παρακολούθηση των συστημάτων πληροφόρησης της παιδικής κακοποίησης. Δεν επαρκεί όμως απλά η αναγνώριση των καθηκόντων των ποικίλων τομέων και επιτροπών.
- Η υπευθυνότητα για την οργάνωση, τη διεξαγωγή και την παρακολούθηση προγραμμάτων αποτροπής της παιδικής κακοποίησης θα πρέπει σαφώς να ανατίθεται σε ειδικό κρατικό τμήμα.
- Ο σχεδιασμός πλάνων, οι πολιτικές, τα προγράμματα και οι υπηρεσίες θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τη διαφορετική ευαλωτότητα των κοριτσιών και των αγοριών στις διάφορες μορφές κακοποίησης. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στις ανάγκες των ειδικά ευαίσθητων και περιθωριακών παιδιών – περιλαμβάνοντας παιδιά με αναπηρίες, παιδιά προσφύγων, παιδιά προσβεβλημένα από AIDS και παιδιά από εθνικές μειονότητες.

Όλα τα αποτελέσματα των προσπαθειών αλλά και οι ανάλογοι προβληματισμοί στο πεδίο της κακοποίησης παιδιού και εφήβου αναλύονται στο βιβλίο αυτό από επιστήμονες προερχόμενους απ' όλους τους σχετικούς χώρους. Το παρόν βιβλίο, προϊόν συμμετοχής και αλληλεπίδρασης των επισημόνων που συμμετείχαν στο 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ελληνικής

Εταιρίας Μελέτης και Πρόληψης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, 2008 (www.obrela.gr), πιστεύουμε ότι θα αποτελέσει σημαντικό βοήθημα στην προσπάθεια έγκαιρης ανίχνευσης και αντιμετώπισης περιστατικών κακοποίησης παιδιών ή εφήβων, αλλά και χρήσιμο οδηγό ανάπτυξης πολιτικών και στρατηγικών αντιμετώπισης και πρόληψης του φαινομένου.

Ορέστης Γιωτάκος, Ψυχίατρος
Μαρία Τσιλιάκου, Νομικός
Άρτεμις Τσίτσικα, Παιδίατρος

Πρόλογος

Παρά τα θυλούμενα μετά κομψασμού από την κοινωνία των ενηλίκων περί δήθεν «παιδοκεντρικής» προσέγγισης στα βιολογικά, ψυχοκοινωνικά και βιολογικά προβλήματα του παιδιού, η ιστορία της παιδικής ηλικίας είναι γεμάτη βία, πόνο, εκμετάλλευση και εκμηδενισμό των παιδιών από τους μεγάλους.

Εκατομμύρια χρόνια τώρα διατηρούνται, σε πείσμα της δαρβινικής μετεξέλιξης, τα σπέρματα των πρωτόγονων ενστίκτων της επικράτησης του ισχυροτέρου, και η φυσική αδυναμία του παιδιού το καθιστά εύκολο στόχο των «ισχυρών» ενηλίκων.

Έτσι, το φαινόμενο της κακοποίησης διαπερνά και τέμνει την κοινωνική διαστρωμάτωση χωρίς διακρίσεις και μεταφέρεται από γενιά σε γενιά, αφού το κακοποιημένο παιδί –ενήλικας αργότερα– έχει μάθει να διαχειρίζεται τις διαπροσωπικές του σχέσεις μόνο με βιαιότητα.

Παρά το γεγονός ότι στις μέρες μας η αριθμητική αύξηση των περιπτώσεων κακοποίησης και παραμέλησης αποδίδεται στην αφύπνιση της δημόσιας συνείδησης και στη μεγαλύτερη ευκολία με την οποία δηλώνονται τα γεγονότα, φαίνεται ότι η αύξηση αυτή δεν είναι μόνο πλασματική. Είναι πραγματική!

Κανένας δεν μπορεί να αρνηθεί ότι αφενός η ζωή μας, με τους γρήγορους και απάνθρωπους ρυθμούς της, που αποδέχεται μόνο την επιτυχία και μάλιστα αυτήν που εκφράζεται με οικονομική ευμάρεια, και αφετέρου η εκβιομηχάνιση της εποχής μας, που συντηρεί την ανεργία και τη φτώχεια, ιδιαίτερα των γυναικών, συμβάλλουν στην αύξηση των κρουσμάτων.

Οι τάσεις εξάλλου διαγράφονται ανοδικές όσο η εξάρτηση από τα ναρκωτικά και το οινόπνευμα πληθαίνει, η υποστηρικτική μεγάλη οικογένεια μικραίνει και οι δεσμοί της χαλαρώνουν, η βία ανεξέλεγκτα μπαίνει στα σπίτια μας με την τηλεόραση, η επιθετικότητα στις γειτονιές γίνεται επιδημική και η διεθνής κοινότητα συμπεριφέρεται ανάλγητα στα θύματα της δικής της βιαιοπραγίας.

Διαχρονικά επίκαιρο, λοιπόν, το πολυσυλλεκτικό βιβλίο για την «Κακοποίηση Παιδιού και Εφήβου», που έχει γραφεί από επιστήμονες πολλών ειδικοτήτων, διότι διεπιστημονικά προσεγγίζεται και το πρόβλημα.

Στις τέσσερις βασικές ενότητες του, που είναι: «Μορφές κακοποίησης», «Κακοποίηση σε ειδικούς πληθυσμούς», «Επιπτώσεις, ανίχνευση και αντιμετώπιση» και «Πολιτικές πρόληψης», σκιαγραφείται με επάρκεια, σαφήνεια και ενάργεια ο ρόλος όλων εκείνων που συμμετέχουν στη φροντίδα της οικογένειας και του παιδιού και αναδεικνύουν τον συντονιστικό ρόλο του παιδιάτρου, που είναι ο πρώτος αποδέκτης των «σημείων κινδύνου».

Πρόκειται για μια εξαιρετική και επαινετή προσπάθεια που σφραγίστηκε, είμαι σίγουρη, από πολύ πόνο, πλην του μόχθου, μια και η κακοποίηση ενός παιδιού μέσα στο ίδιο του το σπίτι από ανθρώπους που υποτίθεται ότι τάχθηκαν να το στηρίζουν και να το προστατεύουν πληγώνει λογική και αισθήματα μέχρις αγανάκτησης.

Οι συγγραφείς ωστόσο πείθουν ότι η προσέγγιση αυτής της σύγκρουσης –όπου δεν υπάρχουν «θύτες» και «θύματα» αλλά μόνο «θύματα»– γίνεται πάντοτε με γνώμονα το πραγματικό συμφέρον του παιδιού-εφήβου και όχι την τιμωρία του δράστη.

Το βιβλίο αυτό θα αποδειχθεί απαραίτητο βοήθημα όχι μόνο για επαγγελματίες υγείας αλλά και για όλους όσοι έχουν, έστω και οριακά, επαφή με το μέγιστο αυτό ιατροκοινωνικό, ηθικό και νομικό πρόβλημα.

Χρύσα Τζουμάκα-Μπακούλα
Καθηγήτρια Παιδιατρικής Πανεπιστημίου Αθηνών